

ROMAN KANDA A KOL.:**Podzim postmodernismu. Teoretické výzvy současnosti**

Praha: Filosofia 2016, 316 s.

Kolektívna monografia *Podzim postmodernismu* je prezentáciou diskusie v českej filozofii, ktorú vyprovokoval Michael Hauser svojou prácou *Cesty z postmodernismu. Filosofická reflexe doby přechodu* (Praha: Filosofia 2012). Prezentovaná diskusia sa koncentruje predovšetkým na rôzne aspekty a podoby postmodernizmu, ako aj na potrebu a možnosti jeho prekonania.

Kniha je z hľadiska obsahu rozčlenená do štyroch základných okruhov: *I. Prolamování kruhu postmodernismu* (Václav Bělohradský: *Kam vedou cesty z postmodernismu*, Martin Škabraha: *Osamělé průlomy*, Jozef Lysý: *Kriza novovekého typu racionality*, Jiří Pechar: *Modernismus a postmodernismus*, Petr Kužel: *Úskalí partikularismu a otázka subjektu*); *II. Rozpory pozdního kapitalismu* (Oleg Suša: *Lidský potenciál: naděje, podmínky, paradoxy. Emancipace individua, či kapitálu?*, Jaroslav Fiala: *Šok z přítomnosti. Cesty z neoliberalismu k postfašismu*); *III. Výzvy estetické moderny* (Jakub Stejskal: *Distance a modernita*, Roman Kanda: *Umění na cestě z postmodernismu: angažované nebo radikální?*, Petr Pola: *Mácha a cesty k novému modernismu*, Martin Z. Pokorný: *K. H. Mácha a jeho cesty do nicoty a k dospělosti. Romantismus a postmodernismus*) a *IV. Od utopie k perspektivě* (Michael Hauser: *Za hranice postmodernismu. Teoretická vyjasnění a odpovědi autorům*).

Pod týmto „vonkajším“ obsahovým členením sa nachádza iné rozdelenie obsahu monografie. Podľa „skrytého“ obsahu monografie sú prvé tri okruhy viac alebo menej kritickou reflexiou Hauserovej práce *Cesty z postmodernismu* a štvrtý tematický okruh je Hauserovou odpoveďou na niektoré kritické názory obsiahnuté v prvých troch častiach práce a zároveň pokusom o hlbšie rozvinutie niektorých vlastných názorov. To spôsobuje, že čitateľ, ktorý nie je oboznámený s Hauserovou monografiou, bude v niektorých prípadoch len ťažko nachádzať svoj postoj k diskutovaným otázkam.

Editor práce Roman Kanda v úvode konštatuje: „Za východisko každého analytického výkonu býva tradične považované, pokiaľ je to možné, presné vymedzenie pojmov. V prípade našej knihy týmto kľúčovým pojmom je slovo postmodernizmus. Napriek tomu v nej čitateľ takúto definíciu nenájde“ (s.12). Konštatovanie editora však nie je znakom teoretického zlyhania autorov knihy, ale skôr dôsledkom jedného z metodologických princípov postmoderny, ktorým je podľa Bělohradského kríza reprezentácie. Definícia ako jedna z podôb reprezentácie nie je možná, „lebo to, čo je reprezentované sa búri proti svojej reprezentácii“ (s. 21). Na základe toho potom neprekvapuje, že aj téma knihy *Podzim postmodernismu*, vnútorne „nezviazaná“ jednotlivým teoretickým základom, sa „postmodernisticky“ rozpadá skôr na pluralitu rôznych názorov vzájomne spojených len tým, že sú v rozmanitej miere „odzvou“ na Hauserovu prácu. Ani M. Hauser ako ideový iniciátor danej diskusie a zástanca názoru, že postmodernizmus treba prekonať, svojím príspevkom nenapomáha „jasnejšiemu“ vymedzeniu toho, čo by bolo potrebné prekonať. Naopak, dosť prekvapujúcim a nie celkom „filozofickým“ spôsobom svoj názor o postmoderne ako kultúre zdôvodňuje uvedením tabuľky definičných

znakov modernizmu a postmodernizmu od I. Hassana (s. 229-231). Pokiaľ som ich dobre spočítal, ide o 33 znakov, ktorými sa moderna a postmoderna ako kultúry od seba odlišujú. Znak moderny, ako aj postmoderny sú uvedené len „povedľa“ seba, bez určenia vzájomných súvislostí a vzťahov podradenosti a nadradenosti, a preto neumožňujú určiť podstatu či jadro ani moderny, ani postmoderny. V danej podobe možno uvedenú tabuľku považovať aj za vzor postmodernej definície, ktorej metodologickým základom je opis celku prostredníctvom jeho rozličných vlastností, ktoré vo svojej, hlbšími vzťahmi „nezviazanej“ pluralite opisujú „definovaný“ celok. Ide teda o celok ako prostú sumu častí.

Prvý okruh príspevkov je orientovaný na všeobecno-teoretické otázky postmodernizmu. V. Bělohradský zaujíma celkovo skeptický postoj k Hauserovmu projektu hľadania cesty von z postmodernizmu. Hľadanie „cesty von“ z niečoho alebo aj cesty zvonku „dovnútra“ je starou rečníckou figúrou opierajúcou sa o protiklad vnútra a vonkajšku medzi pólmi svetla a tmy (s. 19). Ak cestu z postmodernizmu chápeme ako cestu od partikulárneho k všeobecnému, ako ju chápe aj Hauser, tak nech sa vydáme akýmkoľvek smerom, ideme vždy k univerzalizmu a vedeckosti, „do spoločnosti, v ktorej ako jedinej, čo je dobre zdôvodnené, existuje odopretie solidarity s blížnymi a životom na planéte Zemi vôbec“ (s. 30). Skutočný emancipačný potenciál postmodernizmu sa potom nenachádza v „ceste von“, ale sa nachádza v „emancipácii od emancipácie pochopenej ako „cesta von“ (s. 31). Inými slovami, emancipácia od postmodernizmu nevedie ku skutočnej emancipácii človeka.

Iný pohľad na cesty prekonania postmoderny naznačuje J. Lysý. S odvolaním sa na monografiu V. Černíka, J. Viceníka a E. Višňovského *Historické typy racionality* (Bratislava 1997) zdôrazňuje, že postmoderna je dogmatickým prevrátením moderny. Namiesto absolutizácie princípu „jedného“ nastupuje absolutizácia plurality. Dnešná kríza dejín a rozumu nie je ich „posledným súdom“, ale krízou logicky a kultúrne podmieneného typu racionality; je to kríza, ktorej prekonanie je podmienené formovaním nového typu racionality (s. 47). Pochybnosti o Hauserovom koncepte prekonania postmodernizmu vyjadruje aj J. Pechar. Postmoderná situácia síce nie je koncom dejín, ktorý by riešil všetky ľudské rozpory, ale jej premena smerujúca k lepšej spoločnosti by sa nemala uberať cestou obnovovania univerzalizmu, ale skôr cestou navrhovanou Lyotardom, teda cestou obmedzovania sa na realizáciu krátkodobých a dočasných cieľov (s. 57). P. Kužel obracia svoju pozornosť na objasnenie teoretických zdrojov Hauserovho projektu prekonania postmodernizmu. Prvým zdrojom je filozofia autorov L. Althussera, A. Badioua a S. Žižeka, druhým zdrojom je filozofia L. Feuerbacha, K. Marxa a T. Adorna a tretím sú predstavitelia českej filozofie K. Kosík a M. Machovec, ako aj českí spisovatelia L. Klíma a K. H. Mácha. Príspevok M. Škabrahu je fakticky kritickou recenziou Hauserovej monografie *Cesty z postmodernizmu*, publikovanou vo *Filosofickom časopise* 62, 2014, č.1, s. 125-129.

Druhý problémový okruh, venovaný rozporom neskorého kapitalizmu, obsahuje príspevky O. Sušu a J. Fialu. Hauserova monografia *Cesty z postmoderny* je autormi vnímaná ako jeden z prejavov všeobecne pociťovanej potreby transformácie súčasnej spoločnosti. O. Suša túto potrebu vidí v emancipácii ľudského potenciálu, ktorý bol buržoáznou spoločnosťou individualisticky rozdrobený a využitý v prospech kapitálu, a nie v prospech samotného človeka. Preto dnes stojíme pred emancipačnou výzvou spolupráce a vzájomného rozvoja ľudského potenciálu v prospech civilizačnej premeny (s. 98). Ďaleko skeptickejší je vo svojich záveroch J. Fiala. Po prehľade „smutného“ stavu dnešnej politickej ľavice zdôrazňuje potrebu „zadržovania pohromy a kupovania si času“ na udržanie nádeje, aby sme našli ľudskejšie alternatívy

dnešného systému, ktorý „je vo vzťahu k spoločnosti deštruktívny“ (s. 117).

Tretí blok knihy, venovaný výzvam estetickej moderny, obsahuje štyri príspevky. J. Stejskal svoj špecificky zameraný príspevok sám zaraďuje do oblasti metodológie teórie vizuálnej kultúry (s. 123). V príspevku dominuje pojem dištancie alebo odstupu, a to nielen v podobe priestorovej dištancie, ale aj v podobe historickej a kognitívnej dištancie v spojení s niektorými otázkami moderny a postmoderny. R. Kanda obracia svoju pozornosť na rozdiel medzi angažovaným a radikálnym umením. Angažované umenie sa búri proti socioekonomickým pravidlám produkcie umenia. Ale tým, že je kritikom pravidiel, samo sa stáva ich doplnkom a na svoju existenciu ich nutne potrebuje. Radikálne umenie síce tiež odhaľuje historické podmienky tvorby, ale ďalej postupuje tak, že ich „slobodne ignoruje“ a obracia sa k vlastným podmienkam existencie (s. 152). Príspevky P. Pola a M. Z. Pokorného sa orientujú predovšetkým na analýzu Máchovej básne *Máj*. Hlavným dôvodom je fakt, že podľa Hausera je Mácha umelec, ktorý vytvoril „obrysy subjektu, aký môže vzniknúť po postmodernizme“ (s. 189), a preto má Mácha v Hauserovej monografii významné miesto.

Záverečná časť knihy je vyhradená M. Hauserovi. Spolu s reakciami na niektoré námietky vznesené na jeho adresu v prvých troch častiach práce v nej nájdeme okrem iného aj pokus o zdôvodnenie „revolučne“ vyzerajúceho názoru, že cesta „von“ z postmodernizmu smeruje ku komunizmu. Hauserova idea komunizmu sa však na rozdiel od Marxovej idey určite nestane „strašidlom“, ktoré by mátožilo po Európe. Ideu komunizmu podľa Badioua redukoval na platónsku ideu univerzálnej rovnosti a slobody, ktorej uskutočniteľnosť nezávisí od skutočného behu sveta, ale len od toho, či jej pripíšeme, alebo nepripíšeme predikát uskutočniteľnosti (s. 274-275). Čitateľ znalý Marxovej idey komunizmu iste vie, že jej základom nie je žiadna univerzálna rovnosť, ale „behom sveta“ podmienená ekonomická rovnosť spoločenských indivíduí ako vlastníkov vo vzťahu k spoločnému vlastníctvu výrobných prostriedkov.

Na záver možno konštatovať, že kolektívna práca *Podzim postmodernizmu* napriek svojej obsahovej „postmodernosti“ (či práve vďaka nej) je zaujímavým a inšpirujúcim pohľadom do diskusie o postmoderne.

Vladimír Manda

Vladimír Manda
Katedra filozofie
Filozofická fakulta UKF
Hodžova 1
949 74 Nitra
Slovenská republika
e-mail: vmanda@ukf.sk